

Co-funded by the
Europe for Citizens Programme
of the European Union

Forum "Naše kulturno nasljeđe"

Mostar, Bosna i Hercegovina

12.03.2020.

Panelist: Edin Pandur, Art Studio Pandur

Prezentacija:

Moje ime je Edin Pandur, i vlasnik sam obrta „Art Studio Pandur“, koji sam naslijedio od svog oca Ramiza, kojem je sad, nazdravlje, 80 godina. Trenutno u našem malom biznisu radi aktivno tri generacije, što je, morate priznati, kuriozitet u današnje vrijeme.

Moj otac je u Kujundžiluku od 1965. Godine, od vremena kada još nije bilo naznaka turizma, i od tada do danas, preživjeli smo razna vremena, sisteme, „zlatna vremena“, krize, rat i hvala Bogu, još postojimo.

Naravno, kroz decenije rada smo evoluirali i usavršili neke nove tehnike u obradi bakra, što je rezultiralo sasvim novim pristupom, ali u osnovi ostaje tradicija.

I Kulturna baština i tradicionalni zanati

Mnoge zemlje se ponose svojom tradicijom i tradicionalnim načinima proizvodnje. Naša zemlja baštini višestoljetnu tradiciju, sigurno dužu od mnogih modernih država, koju naša i buduće generacije moraju njegovati, prije svega radi očuvanja identiteta. Mi imamo privilegiju da živimo u gradu koji je biser naše države, i koji je s pravom nosilac kulturne baštine Bosne i Hercegovine. Mostar je nepresušni izvor ideja kako slikarima i pjesnicima, tako i muzičarima, glumcima... To vam mogu reći, kako stanovnici svih gradova u BiH, tako i turisti koji masovno hodočaste ovaj dio svijeta.

II Održivost

U ovom trenutku je u toku jako neravnompravna borba obrta i jeftine industrijske proizvodnje, zbog čega obrti idu ka laganom nestajanju.

Jednim primjerom ću vam pokušati dočarati stanje tradicionalnih zanata prije i poslije rata. Sredinom 80-ih godina prošlog vijeka, u mostarskom Starom gradu su bile zastupljene skoro sve vrste obrta u 50-ak dućana. Od kazandžije, tašnara, kišobrandžije, tapetara, slikara, kipara, ćilimara, obućara, limara, pa do jorgandžije i opančara. Danas u Starom gradu ima više od 180 dućana, od čega je najviše 10-ak pravih obrtnika. Većina navedenih obrta je izumrla sa starom generacijom.

Co-funded by the
Europe for Citizens Programme
of the European Union

I nije to slučaj samo sa Mostarom, isto je i u Sarajevu, čija Bašaršija je devastirana poslije rata, tako da se tamo skoro ne može govoriti o tradicionalnim obrtima.

Naravno, za mnogim od ovih obrta nema više stvarne potrebe, ali moglo se puno toga učiniti na prilagođavanju novim vremenima, što je propušteno.

Većina ljudi, a tu mislim na novu generaciju, koja je obrt naslijedila uglavnom od svoje porodice, podlegla je novim vrijednostima, i lakšem načinu za stvaranje dobiti, te se okrenula trgovini jeftinim i bezvrijednim suvenirima, što je sigurno unosnije, a traži i puno manje truda a uz to nije potrebno nikakvo znanje.

Država tu nije išla na ruku obrtnicima, te je ishitrenim potezima, tipa „ma nek čovjek zarađuje“ dozvolila izjednačavanje statusa trgovaca suvenirima i pravih obrtnika. Time je državi napravljena medvjeda usluga. Došli su trgovci, a obrtnici su lagano gubili volju da se s njima natječu, i prelazili na uvoz robe i trgovinu.

Rezultat je (da malo karikiram), da Kinezi u Bosni kupuju kineske šalove, a Turci turske gravure. Često volim reći da u Mostaru ima više turskog bakra, nego u Istanbulu. To isto mogu kupiti i u Dubrovniku, i u Veneciji, i u Budimpešti, samo sa drugim simbolima.

Da bi uspjeli, moramo biti drugačiji.

Drugačiji, lako je reći, ali nije lako postići.

Nažalost, vrlo malo se daje prilika mladim ljudima da pokažu šta znaju, i da ispitaju na tržištu koliko vrijedi njihov rad. A mladi znaju, ali se ne vide.

U tom slučaju, za priliku se treba izboriti sam.

Govorim vam iz vlastitog iskustva.

Prije svega, da bi uspjeli, potrebna je neograničena količina ljubavi prema onome što radite. Normalno je da se uvijek propitujete da li je ono što radim dobro, da li će se ovo nekom svidjeti, ali ako imate sumnju da ste pogriješili što se tim bavite ili ako radite ono što ne želite, a pogotovo ako slušate negativnu okolinu, nećete postići rezultat i bolje je potražiti drugi put u životu.

Mnogi obrtnici su, ako nemaju dovoljno očekivanog prometa, posegli za uvodjenjem kupljenih suvenira, pod izgovorom „pa oni uvijek donose dobit, a nisam uložio trud u to“. Po meni, takva procjena je katastrofalna za vlastite ideje, jer se time bespovratno obezvjeđuje i ono što ste napravili vlastitim rukama. Drugim riječima, sve je u istom košu, i toliko i vrijedi.

Borite svoju bitku sami, znači, morate vladati zanatom, biti kreativni, biti po potrebi ekonomisti i pravnici, vladati kompjuterskim tehnologijama (što je vaša prednost), i na koncu voljeti to što radite. Ja to zovem „one-man-band“.

Co-funded by the
Europe for Citizens Programme
of the European Union

Možda zvuči obeshrabrujuće. Ne, nije. Sve se to može uraditi, jer satisfakcija koju imate kada neko želi da ima ono što ste vi kreirali, nadoknađuje sav uloženi trud, koji ustvari niko ne vidi, osim vas samih.

Na koncu, niste dužni objašnjavati da to što ste uradili da je to originalno, ručni rad, jer rad govori sam za sebe.

III Kako dalje?

Ono što je svijet uradio za nas, a to je da je Mostar zajedno sa Starim mostom uvršten na Listu zaštićenih spomenika kulture UNESCO, je ogromna stvar za sve nas koji ovdje živimo. Mostar je sada na svim turističkim mapama uz najljepše svjetske spomenike kulture.

Medjutim, mi, građani Mostara smo ti koji činimo ovo mjesto dostojnim takvog priznanja. Nažalost, svakodnevni život nas uvjerava da ne mislimo najbolje sebi samima. Kapital bez skrupula, nekultura, nerad ne daju nam da odmaknemo makar korak dalje. Vlast ne smije zatvarati oči na gomilu negativnih stvari koji nas svakodnevno bombarduju. Stari most se sada može fotografisati samo iz drona, ako želite izbjeći raznorazne instalacije po ulicama i kaldrimi.

Zaraditi se treba, bez toga nema opstanka, ali niko u Mostar nije došao radi suvenira i ukusne hrane, raznih štendera, terasa iznad i ispod vode, i „diviti“ se građevinskim sposobnostima naših novopečenih „neimara“ koji su namirisali novac, već da uživa i da se uvjeri u ljepote grada i bogatstvo kulturne baštine koju imamo, a njihova potrošnja je direktno zavisna od njihovog zadovoljstva.

S druge strane, već decenijama gledamo srušene i oštećene građevine na dvadesetak metara od Starog mosta. Čini mi se da se to može samo kod nas desiti. Neka ih ustupe besplatno na 10 godina vama, mladim kreativcima, i oživjet će se ono što je sad neugodno i gledati. Ne može država gledati samo finansijsku korist od zakupnina, renti za zauzimanje javnih površina, koje se ustvari ne bi smjele ni zauzimati..

Još jedna poruka vlastima, certificirajte tradicionalne obrte i uvrstite u promotivne materijale Bosne i Hercegovine, jer je i to izvorna kulturna baština. Mi se znamo promovisati, ali u interesu je države promocija tradicije.

I za kraj, poruka vama kreativcima. Budite uporni, vjerujte u sebe, ne čekajte nikoga, imate vi tu energiju. Nemojte da vas obeshrabre prepreke koje će vas dočekivati na dugom putu ostvarenja sebe. Dajte sve od sebe, i pozitivan rezultat je neizbježan. Ostvarite svoje težnje i bićete zadovoljni. Mostar će jedino biti uzorom drugima, ako smo mi, građani Mostara, zadovoljni.

